Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Holme Lokalhistoriske Samling

Rundhøjskolen
Holmevej 200
8270 Højbjerg

Hvor lå Padholm ?

Hvor lå det gamle kommune kontor ?

Svarene på disse spørgsmål og mange flere kan du få hos *Holme Lokalhistoriske Samling.*
Har du blot nogen interesse for HOLMES historie, kan du også glæde andre med din indsats ved at kontakte os.
Besøg os i arkivet på Rundhøjskolen eller ring til nedenstående telefonnumre, og vi vil sørge for det videre fornødne.

Bestyrelsen for Holme Lokalhistoriske Samling

Formand
John Jacobsen
M.P.Hansensvej 9
Tlf. 86 27 77 88

Kasserer
Ejner Pytlich
Forsythiavej 7
Tlf. 86 27 10 75

Arkivleder
Vagn Jensen
Holmetoften 33 d
Tlf. 86 27 49 50

Næstformand
Signe Rasmussen
Hjulbjergvej 5
Tlf. 86 27 06 23

Sekretær
Leo Søgård
Holmevej 270
Tlf. 86 14 07 97

Årsskrift 1995

Holme Lokalhistoriske Samling

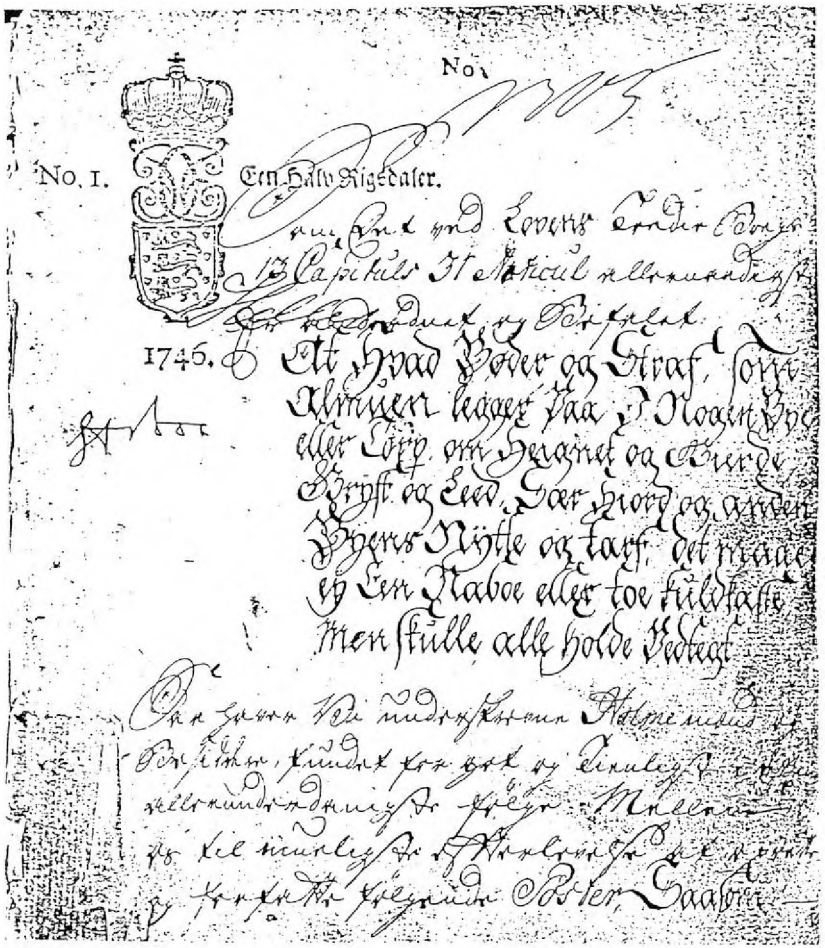

ISSN 1395-3311

Videbogen fra 19. sep. 1746

Indhold

Forord 3

Leveregler nedskrevet i VIDEBOGEN 4

Årsberetning 18

Indhold af forord på forsiden:

Som det ved lovens Tredie boegs, 13. capituls, 31. articul allernådigst er forordnet og befalet: At hvad bøder og straf, som almuen legger på i nogen bye eller torp om helgnet og gierde, gryft og led, særhlord og anden byens nytte og tarf, det måe ei én naboe eller toe kuldkaste, men skulle alle holde vedtægt, så haver vi underskrevne Holme mænd og besiddere fundet for got og tienligst i dessen allerunderdanigste følge mellem os til mueligste efterlevelse at oprette og forfatte følgende poster, såsom : . . . . .

Dette uddrag fra Videbogen.

Forord

Holme Lokalhistoriske Samling ønsker igen i år med dette **ÅRSSKRIFT,** at udbrede kendskabet til denne og inspirere vore medlemmer og andre til at hjælpe med at indsamle billeder, skrifter og andet, som kan belyse *DET GAMLE HOLME*s historie.

Vi har i år valgt at lade **LEO SØGÅRD**'s tanker, kendskab og teori kædet sammen med konkrete oplysninger om det gamle Holme udgive i dette års udgave.

Vi kan ***ikke*** ofte nok opfordre DIG til at hjælpe med at få nedskrevet oplysninger, som kan komme senere generationer til GODE.
Det er bare at fatte pennen og få nedskrevet de oplysninger, du ligger inde med, eller vi kan måske få kopieret nogle billeder, der kan være til gavn for at danne et korrekt billede af det gamle HOLME.

Årsberetningen, som beskriver lidt af det, bestyrelsen har foretaget sig i det forløbne år, kan læses bag i dette hæfte.
Adresser på bestyrelsen og ARKIVET findes på sidste side.

På vegne af bestyrelsen for støtteforeningen.

John Jacobsen

Vide eller Leveregler for Landsbysamfund.

Ligesom det er svært - for ikke at sige umuligt - at fatte rummets uendelighed, kan det være vanskeligt - om ikke umuligt - at forstå, at der her i vores region med dens mylder af mennesker med etagebyggeri og parcelhuse engang lå et lille samfund bestående af 600 sjæle fordelt på 15 gårde og en del småhuse. Det var dengang, da Holme var det administrative centrum for et område bestående af det nuværende Skåde/Højbjerg og selve Holme med marker og moser i de nuværende områder Kalkærparken og Håndværkerparken (området med Toft-navne).

I Holme lå ***kirken***, der op gennem tiderne havde været det ydre tegn på ejerne - Domkapitlet i Århus - som styrede alle livets forhold gennem Havreballegården (Marselisgård) helt frem til Reformationen i 1536, hvor hele området overgik til at være krongods, og hvorfra der blev styret - først af kongelige embedsmænd, derefter af adelige slægter med Marselisslægten som den mest markante, senere med ejere af mere borgelig observans, for til sidst at blive en del af Århus kommune.

En del af de godser, der gik fra Kronen, har aldrig eller næsten aldrig været beboet af de formelle ejere - herunder Havreballegården, som for det meste er blevet bestyret af en forvalter eller foged, der så skulle styre til ejerens fordel, men vel også til egen tarv. Det drejede sig om at få så meget som muligt ud af driften.

Hvis det hele gik lidt trevent, havde man forskellige afstraffelsesmetoder over for opsætsige personer. Men det bedste var dog den form for selvjustits, der lå i at lade landsbyen straffe sig selv gennem VIDE, d.v.s. nogle ældgamle landsbyleveregler, som man i midten af 1700 tallet fandt så gode, at de blev nedskrevet. Disse regler og love kom til at leve i bedste velgående - dog mere og mere udvandede - helt op til den tid, da der blev skabt et sogneråd.

Der blev underskrevet ***Videlove*** over det ganske land i midten af 1700 tallet. Her i Holme skete det den 19. septemper 1746 - altså for 250 år siden. Reglerne havde som sagt været der *altid*, men nu kom de på skrift og blev hermed mere bindende, men de kom dog kun til at virke i deres fulde udstrækning i de følgende 40 år til slutningen af 1700 tallet, da de store landboreformer satte ind, og bønderne fik mere råderum ved udflytningen fra den tætpakkede landsby.

Alt dette vender vi tilbage til.

Nu lidt om den oprindelige *landsby*. Trods store omskiftelser var kirken det centrale midtpunkt i landsbysamfundet. Hvor langt tilbage, der har været helligsted her, står hen i det uvisse. Man har ingen eksakt viden om det første, men i 1203 nævnes en kirke (måske er den meget ældre). Et gæt, men det er kun et gæt, er , at der har været et gudevi på stedet. Et sådant gæt støttes af de mange gravhøje, der som perler på en snor, ligger langs Carl Nielsens vej, Holmevej og med Jelshøj som værdigt slutpunkt. Man tør vel sige, at set med de første bosætteres øjne var det ikke det dårligste sted at placere et bysamfund, for her var rigelig adgang til vand fra de mange væld, der kom ned fra "bjergene". Det var et landskab, der var helt forskelligt fra det, vi kender i dag, omgivet af moser, vandholdige lavninger og med skov rimelig tæt på.
Det særlige ved det gamle Holme var, at kirken ikke som i de fleste landsbysamfund lå som et centrum, men at byen var placeret vest for kirken. Det kan have sin naturlige forklaring ved, at det var her, der var den letteste adgang til vand, og at området var nogenlunde plant. Vores kendskab til Holmebondens hverdag er selvsagt noget begrænset, indtil vi når frem til den før omtalte dato, 19. september 1746, den dag, da 15 fæstere og en bysmed underskrev Videloven med retningslinier for,

hvorledes dagligdagen skulle forme sig for alle byens indvånere, heri medregnet dyrehold.

Videloven eller blot Viden er spændende læsning, forstået på den måde, at man her får et indblik i de vilkår - retslig set, som datidens landbefolkning levede under.

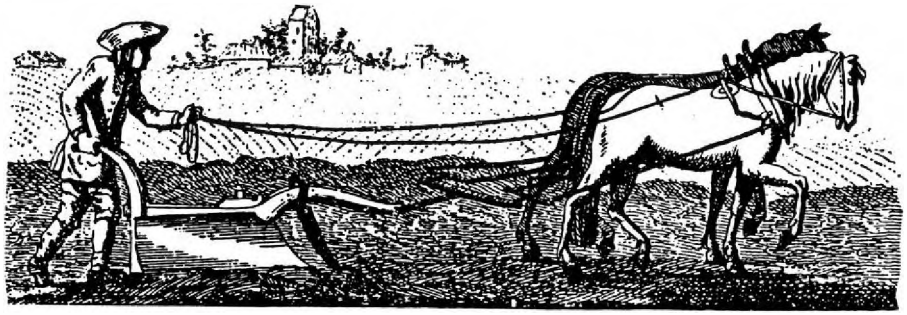

De store landboreformer i slutningen af 1780'erne vender op og ned på mange ting. De gav bl.a. bønderne en frihed, som mange paradoksalt nok ikke ønskede af den simple grund, at nok var det gamle system i mange tilfælde ikke værd at leve under, men man havde dog fællesskabets tryghed.

Men tilbage til Viden.

Det var som sagt en større forsamling, der mødtes denne septemberdag. Mon ikke det har været i præstegården, byens største hus ? Her var præsten og tre andre øvrighedspersoner samlede. Blandt disse var A. Stæhr, som skulle skrive under som repræsentant for Hans Højgrevelige Excellence Danneskjold Samsøe, der var den formelle ejer af godset dernede ved bugten, foruden de 15 fæstere og bysmeden, som vel var de egentlige hovedpersoner.

Navnene skal ikke remses op her. Kun skal det bemærkes, at man ikke

behøvede at magte den ædle skrivekunst for at være byens førstemand. Oldermanden skriver under først. Han magter ikke at skrive sit fulde navn - end ikke med ført pen. Han skriver, R. R. S. B., hvilket betyder (R) asmus (R)asmus(S)en (B)æk. Jeg har ikke 100% belæg for, at Rasmus Bæk var oldermand, men efter nogle beregninger, som jeg har foretaget i arkivet, mener jeg at kunne stå inde for, at R. R. S. B. var oldermand i 1746.

Efter at denne ceremoni var forbi, skulle man tro, at alt var i orden, da bymændene og den "højgrevelige" havde godkendt og underskrevet Viden, men så let gik det ikke - man måtte vente til juni 1747. Årsagen hertil var dog en ren formalitet. Det lå nemlig sådan, at godset Frijsenborg ejede nogle matrikler i Holme, så derfor skulle det hele en tur rundt om Hammel og herfra til tinglysning i Århus, før alt kunne falde på plads den 21.juni 1747.

Hvad var det så, der blev underskrevet ?

Årsskriftets størrelse er en hindring for at gennemgå det hele. Der skal dog gøres et forsøg på at belyse tingene ved nogle eksempler.

Viden er så detaljeret, at det er vanskeligt at se, hvad der *ikke* er taget højde for. Kravene var gældende for alt og alle - fra olding til spædbarn - og for alle former for husdyr: Heste, kreaturer, fjerkræ m.m. Det hele blev fastholdt af et bødesystem, der synes at være delt op i 3 kategorier.
En hvor boden tilfaldt præsten til senere fordeling mellem byens fattige.
En hvor det var godset, d.v.s. forvalter eller foged, der trådte ind med krav om kontanter eller udsigt til tvangsauktion, og endelig en hvor det var oldermanden og hans hjælpere, der trådte frem med krav om bod. Hvis disse tre var af den nidkære type, har de kunnet skaffe en del skillinger til byens kasse; penge, der dog i den sidste ende, kom byen til gode.

Men lad os kaste os ud i dagligdagen i Holme i midten af 1700 tallet.

Vi er i de tider, hvor *kirkegang* er obligatorisk om søndagen og alle andre helligdage.

Det var alle mand af hus; man havde dog det humane og rent praktiske islæt, at der måtte blive 1 person på bostedet for at holde opsyn med hus og husdyr. Man skulle møde ædru. Hvis man havde "en lille ansats", måtte man første gang bøde 4 skilling, næste gang 8 skilling, tredje gang og fremefter 1 mark, og det i en tid, hvor Pebermyntedråber og Klorofyl just ikke var hvermands eje.

Disse bøder skulle betales til "Vor Far han selv". Det kunne se ud til, at det var ham, der styrede "socialforsorgen" i byen. For udover "alkoholtesten" havde han også magt til at bestemme, hvad der var "ret og rimeligt" for byens fæstere at erlægge til de fattige, og man fik en bøde på 4 skilling oveni. Når man taler om byens fattige, skal det forstås ret bogstaveligt. Næstekærligheden gik ikke længere end til sognegrænsen. Hvis nogen indlod tatere eller udensogns betlere i sin gård, var det 4 skilling i bod, men i dette tilfælde gik pengene til byens kasse.

Vi er ikke færdige med det kirkelige, for hvis Viden skal stå til troende, kan det se ud, som om det har været en sport for tjenestefolk og byens børn at slå kirkens ruder ind. Der advares nemlig om, at hvis det sker "som tilforn", skal pågældende husbond eller fader bøde 4 skilling til byens kasse. Den arme husbond eller husmoder har ikke haft det nemt, når det var kirkegangsdag, for bødetruslen hang over deres hoveder, hvis ikke deres afkom eller tjenestefolk førte sømmelig tale til og fra kirken og især inden for kirkegårdens stendige.

Til at påse det allerede nævnte og det følgende skulle der vælges den føromtalte oldermand og hans to hjælpere. Ifølge Viden skulle det ske 14 dage før Valborg (1. maj), men i Holme havde man rykket det frem, så det skete ved Kjørmes (2. febuar) eller der omkring.

Vi har intet kendskab til, hvor valget fandt sted, for der var ingen tradition for et tingsted i Holme. Det havde også været en blandet fornøjelse at mødes et sådant sted i febuar måned. Måske mødtes man i den afgående formands hus. At det skulle være sket i præstegården hvert år, er en næsten umulig tanke, da præsten i alle henseender - bortset fra de kirkelige - stod uden for Videns regler.

Vel - vi lader disse *fæstere* mødes for at foretage, skulle man synes, det

svære valg til de til tider noget utaknemmelige jobs; men det ser ikke ud til, at det har været noget problem i Holme. For ud over Videloven er vi også i besiddelse af byens regnskab ført af oldermanden fra 1882-1927, og af det fremgår det, at i den periode og derfor vel også før, er hvervet som oldermand gået på omgang mellem matriklerne. Dette bevirkede, at hvervet vendte tilbage til det samme sted med 15 års interval. Og det uanset køn. Der er eksempler på, at enker har været oldermænd.

Med nogle få afvigelser har dette system virket uden nogen form for afstemninger. Man har altså konstateret "fakta" og derefter gået over til valget af de to hjælpere. Når dette var på plads, havde man byens øvrighed for det kommende år. Det har ikke været så dumt endda med sådan en ordning. Der har vel ellers godt kunnet opstå noget besvær, da disse jobs var ulønnede.

Der skulle også vælges en markmand, der skulle fungere som hyrde, og som skulle have opsyn med forskellige hegn og skel. Han skulle lønnes af byens kasse. Man kan næsten gå ud fra, at han har været den samme år efter år, indtil han var slidt ned. Det har nemlig været folk af et bestemt stof, der ville påtage sig at være ude i næsten al slags vejr. Han var så vigtig en person, at hvis han af "nærighed eller anden uvilje" ikke blev ansat, da skulle fæsterne betale 2 mark dansk - ikke til byens kasse, men til fogeden på Marselisgård, der så skulle fordele beløbet mellem byens fattige. Rede penge har der vel ikke været flest af, men det er der taget højde for i tilfældet her med fogeden og for øvrigt hele Viden igennem. De, som ikke "godvilligen" betaler, bliver først noteret og derefter ved "stadigen uvilje" pantet inden næste Allehelgens Dag (1. november).

Når man fordyber sig i *Viden* og oldermandsfunktionen, kan det ikke undgås, at man får den tanke, om det nu også er gået så strengt til som foreskrevet. Hvis så må det have været godt, at der skulle gå 15 år, inden "værdigheden" igen vendte tilbage til matriklen, for det, som Viden forlanger af alle, har kimen i sig til splid og spektakel mellem beboerne i et lille bysamfund som Holme. Som sagt skulle præsten holde sig til sit gebet, og man tør nok sige, at det ikke har været nogen loppetjans at være

oldermand. Tanken om den rene idyl kan let gå fløjten, når man læser, at oldermanden i sit område - uden for kirken - har til opgave at sørge for, at beboerne er høflige over for hinanden ved "omgang" og ikke giver "ulyd", taler usandt eller på nogen måde "bekliicher hverandre". Hvis det virkelig er gået så strengt til, har der været rigelige muligheder for en emsig oldermand at hente mangen skilling til byens kasse, når selv den mindste forseelse kostede 4 skilling.

Den gamle Holmelandsby var med sin lave og meget tætte bebyggelse den rene brandfælde. Så her har vi forståeligt nok meget skrappe regler. Her optræder Viden under "Guds nådeligen forsyn" og med store bøder for uheldig omgang med ild. Hvis der alligevel skulle forekomme "ildløs", skulle alle mand straks af huse, ellers måtte man betale 4 mark til byens kasse. Oldermanden og hans 2 hjælpere skulle årligt den 2. eller 3. maj efterse alle ildsteder, og hvis "udygtige" da kræve dem repareret inden 4 uger. Hvis det ikke var sket, skulle ildstedet nedrives, og hver fæster skulle levere 2 læs ler og en karl til opbygning af et nyt ildsted.

Hvis nogen lod sig se på gaden eller i udhuse med tobakspibe uden låg,

kostede det med det samme 1 mark til byens kasse. Man måtte ikke gå eller løbe med åben ild mellem dørene på gårdspladsen eller på gaden,

hvis så var det også 1 mark til byens kasse.

At det kunne være en katastrofe siger følgende også, selv om eksemplet er fra 1900 tallet: En af pigerne på "Bakkely" var ved at smelte fedt . Der gik ild i pandens indhold, og hun søgte ud på gårdspladsen for at få slukket, men ilden fik fat i stråtaget, og stuehuset brændte ned .

Vi springer videre i Viden til afsnittet om gærders lukning

Her påbydes det, at ens jord er "vel tillukt" med hegn eller dige, som det siges, efter gældende regler. Her ender det med de efterhånden kendte 4 skilling i bøde, hvis man er forsømmelig. Hvert år skal der " i det mindste sættes 3 á 4 favne stendiger, graves eller grøftes 2 favne grøfter, og der skal plantes 10 piletræer og nogle frugttræer". Alt under straf af 4 skilling for hver ting, der forsømmes. Hertil kommer flere forordninger af samme skuffe. Man sidder med den tanke, at det må være noget, der er taget fra en eller anden "Grundvide", en slags ideel fordring, når man betænker, at 1 favn er lig med næsten 2 meter.

Hvis det virkelig er blevet gjort, hvor er så de lange alléer af piletræer, som der i det mindste skulle være frasagn om? eller stendigerne?

Der står, at enhver skal foretage sig disse ting, men her må "enhver" sigte til byens fæstere. Der kan umuligt være tale om, at alle byens 600 indbyggere - kvinder, børn, gamle og syge - imellem alle de andre gøremål skulle gå i gang med at bygge stendiger.

Viden virkede optimalt i 40 år. Hvor har man fået alle de sten fra i Holmeområdet? Selv om vi holder os til de 15 fæstere og lader 10 af dem holde sig Viden efterrettelig, så vil det blive til 2400 meter dige.

Næste spørgsmål må være, hvor er disse sten nu? Kan det tænkes, at de blev overflødige ved den større frihed efter landboreformerne, og man brød digerne ned for at bruge nogle af dem til kirkegårdsdiget eller til de

stensatte avlsbygninger, vi kender fra Holme Vestergård, og så knuste resten til vejbelægning?

Så er der afsnittet om skov- og krathugning.

I bogen om Marselisskovene er der flere eksempler på overtrædelser af de regler, der findes i Viden. Her er det mere et spørgsmål mellem ejeren af skoven, godset, og Holmebønderne end fæsterne imellem. I Viden indledes der med, at ingen må hugge brændsel på anden mands grund eller ejendom, når man ser bort fra det, der kunne findes i markskellet. Den rigtige store besidder af træ var godset.

Bønderne havde svært ved at glemme, at de engang havde haft hævd på at hente det "fornødne" i skoven. Men nu stod det altså på skrift, at ingen måtte hugge ris, tornekrat eller anden "træfang". Her var oldermanden sat ud af spillet, for tilladelsen skulle gives af fogeden.

Nu var der godt stykke vej ned til godset, og man skulle passere gennem området med det ønskede, så svage sjæle har nok stoppet på halvvejen, når man nu stod og manglede brændsel til bagningen, og forsynet sig, når fogeden eller hans folk ikke var i syne. Man kunne tage chancen, men blev man opdaget, kostede det 8 skilling i bøde.

Vel, hvis man var nogenlunde hæderlig, så havde man nok kunnet skaffe sig brændsel i det krat, der var i skellene. Men det måtte kun ske, hvis man havde tilladelse fra fæsterne, oldermanden eller herskabet (fogeden). For enhver bør værne og frede disse skel, som skrevet står, ellers er det de 8 skilling igen.

Afsnittet afsluttes med opfordring til angiveri, idet enhver, der i skov eller krat møder en person, der bærer økse eller ikke har hjemmel til at være i skoven, straks skal anmelde denne til rette myndighed, oldermand eller foged. Gør man det ikke, skal der bødes 8 skilling, og i øvrigt anses man som medvider.

I samme bog fortælles, at Holmebønderne inden for "mands minde" har haft adgang til at lade heste græsse i Hestehaven.
Dette blev på et tidspunkt forbudt. Men det så man stort på i Holme.

Fogeden gjorde "anstalter" over for oldermanden om, at det skulle stoppe, men uden held. Så gav fogeden sine folk besked om at indfange hestene og føre dem til godset, hvorfra de så kunne afhentes mod bøde. Der står intet om bødens størrelse, men den har ganske givet været større end 8 skilling.

Men tilbage til det nødvendige *brændsel*.

Man havde også andet end grene og kviste, der fortrinsvis blev brugt til bagning og madlavning. Der var *tørvene*, som her i Holmeområdet fandtes i rigelige mængder i de store moseområder for foden af "***bjergene***". Men her var der også restriktioner. Man kunne således ikke bare skære tørv efter forgodtbefindende - end ikke i sin egen mose. Der skulle tilladelse til enten fra herskabet eller oldermanden. Hvis man havde fået den fornødne tilladelse, skulle man påse, at der ikke opstod huller til gene for hyrdens driven med kvæget. Hvis det drejer sig om tørv til tagryggen - *Mønnetørv*

- måtte man skære til behov efter tilladelse af oldermanden. Gjorde man andet, var de 8 skilling der igen, men for hver snes tørv, man havde skåret for meget. Det kunne se ud til, at alt dette formynderi har været til besvær for alle, for i Viden er indført, at alle de moser, der endnu er i fælleseje,

skal ommatrikuleres, så enhver får sit eget mosestykke, dog ikke mere frit end at oldermanden skal holde kontrol med gravene for at påse, om der er forsvarlige opgange, så kreaturerne kan komme helskindet op, hvis de falder i hullerne. Man behøver næsten ikke at skrive "omkvædet" med et hvis *ikke*, så er det 8 skilling. . . . . .!

Indtil dette øjeblik har hver enkelt fået at vide, hvad der er "ret eller vrang". Dette gælder for så vidt også i afsnittet om jordens behandling, men her kommer fællesskabets gener for første gang rigtigt til syne. De indebar, at fæstebonden nok var "ejer" af matriklen, men at han dog ikke kunne handle selvstændigt, for fællesskabet var enerådende, når det drejede sig om pløjning, såning, høslet og høst, kort sagt jordens drift. Fremgangsmåden for det pågældende år skulle aftales på et fæstermøde - formentlig under hensyntagen til de 52 pligtdage på godset.

Som tidligere sagt var præsten undtaget; han kunne passe sit landbrug, som han fandt det rigtigt.

Når der var en sådan form for samhørighed, skal det også med, at hvis en mand var sat tilbage i driften ved en ulykkelig hændelse, kreaturers sygdom eller andre ting, han ikke selv var skyld i, da skulle de andre træde til med hjælp "i alle måder" efter behov. Den, som vægrede sig, skulle betale ikke 8 skilling, men 1 mark, for hver gang han nægtede. Man tør nok sige, at der blev sat "pris" på samhørigheden. Når man så havde aftalt "køreplanen" for året, så siger Viden, at man skal holde sig til sit eget, for det koster 2 mark og kan få yderligere konsekvenser, hvis man pløjer lidt for langt ind på naboens jord. Hvis man skal hjem fra sin udmark, så har man at holde sig til den slagne vej eller køre i sit markskel og ikke lave vej eller sti i naboens jord. Er man på forbudt vej, koster det 1 mark, for hver gang man er der.

Hvert år den 1. maj skulle man gøre op, hvor meget græs, hver enkelt fæster havde til rådighed, og hvor mange dyr der kunne gå frit. Til en sådan "græsling" skulle der være græs til en hest eller ko og derudovertil

5 får eller svin, der kunne følge flokken. De gårdmænd, der havde for meget efter *hartkorn*, betalte til dem, der havde for lidt. Prisen var det kendte beløb på 8 skilling pr. kreatur. Husmænd skulle betale 1 mark i græsningspenge. Hvis husmanden ikke var i stand til at betale det fulde beløb, skulle resten tages fra byens kasse. Ingen måtte antage fremmed kvæg til græsning, men skulle det alligevel ske, var det 2 mark pr. stk. til byens kasse.

Det næste afsnit handler om **sygdom** blandt heste og køer med retninglinier for, hvorledes de syge dyr skulle tøjres på et særligt sted uden "omgængelse" med de øvrige dyr. Prisen for ikke at følge anvisningen var høj, nemlig 2 mark pr. høved pr. dag. Da gode mænd underskrev dette afsnit i Viden, har de nok ikke vidst eller forestillet sig, hvad der var på vej, nemlig kvægpesten, der i 1746 startede i Polen for herfra at brede sig til Tyskland og drage hærgende op gennem Danmark, og dermed gøre det unødigt for ikke at sige umuligt at tøjre syge dyr på afsides steder, for alle besætninger blev ramt. Da pesten langsomt døde ud i 1748, og man kunne tænke på at få bestanden på fode igen, var der i Danmark omkommet 300.000 dyr. Vel, naturkatastrofer kan ingen lov tage højde for, så livet og Viden måtte gå videre med få eller mange dyr.

Når tiden er inde til det, skal "umælende" på græs og gå i tøjr. Tøjrrebene skal efterses i styrke og længde. Ingen må sætte flere dyr ud end aftalt, og man har at holde bæsterne på egen jord. Det kunne koste 2 mark, hvis et dyr blev "antruffet" i en anden mands mark, korn eller eng. Hvis nogen ved nattetide dristede sig til at føre sine dyr ind i anden mands mark eller eng, var det 3 mark til byens kasse og alle andre til afsky. Disse bestemmelser om tøjring var kun gældende så længe, der var afgrøder på markerne. Når dette "var ved sin ende" samledes fæsterne igen for at aftale, hvornår man skulle "opgive ævred", det vil sige fjerne de forskellige hegn og skel og lade kreaturer, svin og gæs vandre frit omkring under opsyn af hyrden.

Viden tager alle tænkelige ting i betragtning. Der er regler for alle typer dyrs ve og vel, når de er uden for ejendommens beskyttende mur.

Svinene skulle ringes (have ring i næsen) og skulle altid være under opsyn hjemme som ude. Som en samtidig skrev: "Disse langbenede bestier springer over ethvert gjerde, item hvis ej ringede grave sig under". Det nummer kan deres nutidige efterkommere ikke anklages for at lave.

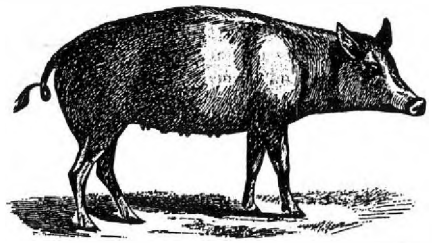

Så er der gæssene tilbage, for høns er der tilsyneladende ikke taget højde for. "Enhver, som haver to gies, skal holde en gase til dem", og det uanset om man er gårdmand, husmand eller inderste (en mand, der bor til leje i et til en gård hørende jordløst hus). Hvis ikke er det bystævnet, der skal bestemme, hvad der skal gøres ved gæssene. Efter havresåningen skal alle fuglene passes af hyrden og have de lange svingfjer fjernet.

Så er der *forholdene* i selve byen, hvor de fleste gårde og huse ligger og klumper sig sammen i området omkring Engvej, Vigevej, P. Langsvej og med Holme Byvej som hovedfærdselsåre. Viden giver påbud om, at gaden i byen, hvor "kjørsel og gang falder såvel til kjøbstad og anden til mark og skov løben vej" årligt skal - 8 dage efter at sidste neg er kørt ind - udbedres med sten, grus og sand, hvor der er huller eller pukler. Her skal alle hjælpe - fæsterne med hest og vogn, husmændene og indersterne skal hjælpe med fylde vogne og sprede det fremkørte. Hvis nogen, der skal stille med vogn, udebliver, skal der betales 24 skilling, medens det koster 8 skilling, hvis en husmand eller inderste føler trang til at skulke. I begge tilfælde skal der pantes, hvis de ikke "mindeligen" betaler. Hvis nogen finder sten i sin mark, så må han ikke lade dem ligge i bunke hverken i mose eller krat,

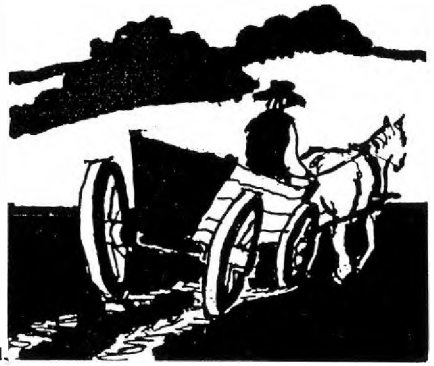

men skal fylde dem i hullerne i vejen. Hvis han ikke gør dette, skal han betale 8 skilling for hvert læs og være skyldig at flytte dem alligevel.

Det sidste punkt i denne korte gennemgang af Viden er en løftet pegefinger om at holde landets love og denne Vide. Det er også et bevis på, at landsbyfællesskabet med oldermand, og hvad dertil hører, må have fungeret i mange år, inden Viden blev nedskrevet, for her står, at Videpengene ikke "som tilforn" må ødes bort ved drik og ødselhed, men anvendes til betaling af markmanden og andet til byens bedste. Hvad der er herudover, skal deles ligeligt mellem bymændene, uanset hvor meget eller hvor lidt *hartkorn* de har.

På en måde kan man sige, at det er vores held, at disse gamle regler og bestemmelser blev nedskrevet og konfirmeret, så eftertiden er i stand til at få et indblik i livet på landet fra slutningen af 1700 tallet og tidligere - for i realiteten står vi over for "begyndelsen til enden" af dette system. "Befrielsen" lå 40 år senere, end da Viden blev nedskrevet, nemlig den junidag i 1786, da nogle sjællandske godsejere forelagde planerne om en landboreform for prinseregenten, den senere Frederik 6., og han sagde: "I så vigtig en sag er det bedre at begynde i morgen end i overmorgen".

Hvordan fortsættelsen artede sig, er anden og meget lang historie, som måske skal fortælles en anden gang; men dette skal dog med: "Når man har gennemlæst Viden og tænkt over dens konsekvenser, forstår man bedre Ludvig Holbergs ord om, at nok ved man, at Jeppe drikker, men ikke hvorfor"!

LEO SØGÅRD

Kildemateriale:

Holme Videbog af 1746
Marselisborg Skovene af af Bernhard og Peder Jensen
Holme Byes Regnskab ført af oldermanden 1882 - 1927
Danmarks Kulturhistorie af Ib Kock Olsen
Gyldendals Danmarkshistorie

ÅRSBERETNING 1995

Holme lokalhistoriske samling

MEDARBEJDERE

Vi er 3 medarbejdere, der hver tirsdag kommer i samlingen i åbningstiden. Det er Inge Ranegård, der tager sig af samlingen af avisudklip; Leo Søgård oversætter bl.a. gamle dokumenter til nutidsdansk, og Vagn Jensen tager sig af registrering af arkivfonde og billeder. Herudover har vi kontakt med Mina Coordt, som renskriver interviews, der er optaget på bånd.

ÅBNINGSTIDER

Vi har fast åbningstid hver tirsdag kl. 10-12. Er der nogen, der vil besøge samlingen uden for den faste tid, kan man træffe aftale herom med *Vagn Jensen* på Tlf. 86 27 49 50.

N.B.: SAMLINGEN ER LUKKET I SKOLEFERIERNE !

AFLEVERINGER

Vi får i årets løb en jævn strøm af billeder fra det gamle Holme, og vi har nu ca. 830 billeder. Ud over attester, kontrakter og matrikelkort m.m. har vi også fået indlæg fra ældre i Holme. F.eks. har vi fået en beretning om at fejre fastelavn i Holme i 1930'erne. Det er Ejner Jensen fra Foldby, som har skrevet og leveret billeder til. *Mange tak* !

ARRANGEMENTER

Den 2. marts havde vi lysbilledforedrag på Lokalcenter Holme. Der var ca. 90 tilskuere. 1. maj havde vi for Borgerforeningen 1988 lavet en spadseretur i det gamle Holme; her var ca. 30 deltagere. Den 9. september havde vi vandretur til Lysengarealet og det gamle kapel ved Bushøjvej. Her kom ca. 35 deltagere.

STØTTEFORENINGEN

Foreningen har p.t. 50 medlemmer. Foruden generalforsamlingen har bestyrelsen afholdt 5 bestyrelsesmøder i årets løb. Vi takker for modtagelse af indleverede billeder og gamle papirer.

Holme den 4. december 1995

Vagn Jensen